

บทที่ 5 บทสรุป

การพัฒนาประเทศตามแนวทางการส่งเสริมการพัฒนาอุตสาหกรรม ภายใต้โครงสร้างแบบรวมศูนย์อำนาจของรัฐ ก่อให้เกิดปัญหาที่มีความซับซ้อนมากขึ้นในสังคมไทย ไม่ว่าจะเป็นปัญหาสิ่งแวดล้อม ปัญหาความยากจนของประชาชนซึ่งตกเป็นเหยื่อของการพัฒนา ด้วยเหตุนี้ ภาคประชาชนจึงได้มีความพยายามในการแสวงหาวิธีคิด และกระบวนการที่ใหม่ๆ เพื่อบรรเทาหรือแก้ไขปัญหาค้นเองต้องประสบ และแนวคิดประชาสังคมเป็นอีกหนทางหนึ่งซึ่งภาคประชาชนในบริบทสังคมไทยได้นำใช้ในการแก้ไขปัญหาที่ตนเองต้องประสบ

การศึกษาขบวนการประชาสังคมในประเทศไทย กรณีศึกษาการก่อตัวของสงขลาประชาคม ได้หยิบยกการก่อตัวและเติบโตของภาคประชาชนในพื้นที่ภาคประชาสังคมของจังหวัดสงขลา ในนาม "สงขลาประชาคม" มาเป็นกรณีศึกษา โดยวัตถุประสงค์ในการศึกษาของวิทยานิพนธ์ฉบับนี้ มีเป้าหมายอยู่ที่เพื่อต้องการทราบว่า สงขลาประชาคม ก่อกำเนิดขึ้นภายใต้เงื่อนไขทางสังคม เศรษฐกิจ การเมืองเช่นไร และเกิดขึ้นภายใต้เงื่อนไขความสัมพันธ์เชิงอำนาจระหว่างรัฐกับประชาชน ในลักษณะเช่นไร รวมไปถึงการเติบโตจากประเด็นเป้าหมายร่วมใด จากคนกลุ่มใด เกิดขึ้นและคลี่คลายตัวเองในลักษณะใด โดยจะแยกสรุปตามสมมุติฐาน ทั้ง 3 ข้อที่ได้ตั้งไว้ ดังนี้

สมมุติฐานประการแรก ขบวนการ "สงขลาประชาคม" เกิดขึ้นภายใต้เงื่อนไขความสัมพันธ์ของทรัพยากรธรรมชาติ และสิ่งแวดล้อม อันเป็นมาจากผลของการพัฒนาเศรษฐกิจสังคมของรัฐ ภายใต้แนวคิดที่ว่าด้วยความทันสมัย (Modernization) ผ่านแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับต่างๆ ที่ผ่านมา

ผลการศึกษาจากหลักฐานเอกสารอ้างอิงและแหล่งข้อมูลจากการสัมภาษณ์ ซึ่งผู้วิจัยใช้เป็นข้อมูลในการวิเคราะห์หาปัจจัยเงื่อนไขที่มีอิทธิพลต่อการก่อเกิดของสงขลาประชาคม ผู้วิจัยได้ข้อค้นพบว่า

การเปลี่ยนแปลงโครงสร้างทางเศรษฐกิจ จากโครงสร้างทางเศรษฐกิจแบบเกษตรกรรมมาสู่โครงสร้างทางเศรษฐกิจแบบอุตสาหกรรมในพื้นที่จังหวัดสงขลา นั้น เกิดขึ้นจากนโยบายในการพัฒนาประเทศของ "รัฐ" ผ่านแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับเนื่องตั้งแต่ฉบับที่ 1 ที่

ประกาศใช้ในปีพ.ศ. 2504 เป็นต้นมา และโดยเฉพาะอย่างยิ่งในแผนพัฒนาฉบับที่ 5 (พ.ศ.2525-2530) ซึ่งเป็นแผนพัฒนาที่ส่งเสริมการกระจายตัวของอุตสาหกรรมไปสู่ส่วนภูมิภาคของประเทศ และสงขลาก็เป็นจังหวัดหนึ่งที่ถูกกำหนดจากนโยบายดังกล่าว ให้เป็นศูนย์กลางการพัฒนาอุตสาหกรรมของภาคใต้ ซึ่งได้มีการย้ำเน้นในแผนพัฒนาอย่างชัดเจนที่จะให้มีการปรับโครงสร้างทางเศรษฐกิจให้เป็นแหล่งงานอุตสาหกรรม โดยเฉพาะอุตสาหกรรมที่ใช้ยางพาราเป็นวัตถุดิบและอุตสาหกรรมสีบเนื่องจากการประมง

จากนโยบายการพัฒนาที่ได้กล่าวมา ทำให้เกิดการขยายตัวอย่างรวดเร็วของอุตสาหกรรมในพื้นที่จังหวัดสงขลาทั้งในแง่ปริมาณและขนาดของโรงงานอุตสาหกรรมทั้งสองประเภท ในขณะเดียวกันเป็นผลทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงในระบบการผลิตในภาคเกษตรกรรม ที่เดิมเป็นการผลิตเพื่อยังชีพเป็นหลักมาสู่การผลิตเพื่อการค้าอย่างเต็มรูปแบบ ซึ่งเห็นได้ชัดจากการปลูกยางพาราและการเลี้ยงกุ้งกุลาดำ

ผลกระทบที่ติดตามมา จากการพัฒนาตามแนวทางการส่งเสริมการเติบโตของภาคอุตสาหกรรม และการผลิตแบบเข้มข้นในภาคเกษตรเพื่อตอบสนองภาคอุตสาหกรรมที่เกิดขึ้นในพื้นที่จังหวัดสงขลา นอกจากจะก่อให้เกิดปัญหาความเสื่อมโทรมของทรัพยากรธรรมชาติ อาทิ การลดลงของพื้นที่ป่าไม้ ป่าชายเลน แหล่งน้ำธรรมชาติเน่าเสีย การลดลงของสัตว์น้ำอันเนื่องมาจากการทำประมงผิดกฎหมายและ เป็นต้น ผลกระทบจากการพัฒนาตามแนวทางดังกล่าวยังก่อให้เกิดปัญหาความยากจนแก่ประชาชนในระดับรากหญ้าที่ไม่สามารถก้าวทันการพัฒนา และรวมไปถึงปัญหาสังคมที่เกิดจากค่านิยมแบบวัตถุนิยมที่ติดตามมากับการเติบโตของทุนนิยมและตลาด

จากปัญหาที่เกิดขึ้น ทำให้ในช่วงทศวรรษที่ 2520 ทำให้มีความพยายามในการแสวงหาทางออกของประชาชนผู้ตกเป็นเหยื่อของการพัฒนา จึงนำไปสู่การถือกำเนิดของ องค์กรประชาชน และองค์กรพัฒนาเอกชนขึ้น เช่น กลุ่มออมทรัพย์ โครงการพัฒนาชุมชนประมงขนาดเล็กจังหวัดสงขลา เพื่อแก้ไขและ/หรือบรรเทาปัญหาที่ตนเองประสบตามแนวทางที่ตนเองสังเคราะห์ขึ้น จากภูมิปัญญาและประสบการณ์ในการทำงาน และในช่วงระยะเวลาต่อมา ได้มีกลุ่ม/องค์กรประชาชน และองค์กรพัฒนาเอกชน ก่อเกิดและขยายตัวอย่างกว้างขวางในพื้นที่จังหวัดสงขลา ตามแต่ประเด็นและพื้นที่ในการทำงาน อย่างไรก็ตามการดำเนินการขององค์กรเหล่านี้ในเบื้องต้นจะเน้นในการบรรเทา แก้ไขปัญหาของตนเองในพื้นที่รับผิดชอบของตนเอง หรือตามวัตถุประสงค์เป้าหมายขององค์กรของตนเองเป็นหลัก ยังไม่ได้มีการประสานงานในการดำเนินกิจกรรมสาธารณะร่วมกันอย่างเป็นทางการ

การถือกำเนิดของรายการวิทยุ โลกสดใสในบ้านเกิด ของกลุ่มคอร์เรดิโอ ในปี พ.ศ.2530 ได้ทำให้กลุ่มองค์กรต่างๆและปัจเจกชนในพื้นที่จังหวัดสงขลา ได้มีโอกาสพบปะพูดคุยกันทางอากาศ ผ่านคลื่นวิทยุของรายการดังกล่าว ทำให้การสื่อสารระหว่างกันเกิดขึ้น ประเด็นหลักที่เชื่อมโยงกลุ่มองค์กรภาคประชาชน องค์กรพัฒนาเอกชน นักวิชาการ และประชาชนในพื้นที่ได้เป็นอย่างดีในช่วงดังกล่าว นั่นคือ ปัญหาสิ่งแวดล้อมและมลพิษที่เกิดขึ้นในจังหวัดสงขลา โดยเฉพาะปัญหาที่เกิดขึ้นกับทะเลสาบสงขลา อาจกล่าวได้ว่ารายการวิทยุดังกล่าวเป็นการเปิดพื้นที่สาธารณะของภาคประชาชนขึ้นในพื้นที่จังหวัดสงขลาให้กว้างขวางขึ้น และช่วยแพร่ขยายความรู้และยกระดับสำนึกสาธารณะของประชาชนทั้งในระดับกลุ่ม/องค์กรและปัจเจกชน ให้ตระหนักถึงหน้าที่ความรับผิดชอบต่อส่วนรวมร่วมกัน โดยเฉพาะการยกระดับปัญหาของทะเลสาบสงขลาให้ขึ้นมาเป็นปัญหาสาธารณะสามารถพัฒนาไปสู่การรวมตัวกันเป็นกลุ่ม"คนรักบ้านเกิด" ซึ่งเกิดจากการรวมตัวกันของ กลุ่ม/องค์กรประชาชน องค์กรพัฒนาเอกชน และกลุ่มผู้ฟังรายการดังกล่าว จัดกิจกรรมโลกสดใสในบ้านเกิดขึ้นในปีพ.ศ. 2534 ซึ่งได้มีการหยิบยกปัญหามลพิษที่เกิดขึ้นกับทะเลสาบสงขลาเป็นประเด็นหลักในการจัดกิจกรรม กิจกรรมดังกล่าวได้ดำเนินต่อเนื่องมาจนถึง ปี พ.ศ. 2540 โดยได้มีการขยายขนาดและประเภทของกิจกรรมเพิ่มขึ้น จากทะเลสาบ สู่น้ำที่เกี่ยวของ ป่าต้นน้ำ ไปสู่เมืองและต่อประเด็นไปยังคนในสถานะผู้สร้างปัญหา จากทำงานร่วมกันในประเด็นสาธารณะของกลุ่ม/องค์กรประชาชน องค์กรพัฒนาเอกชน และปัจเจกชนในพื้นที่จังหวัด ในลักษณะเครือข่าย ทำให้ตระหนักถึงความสำคัญของพลังในการรวมกลุ่มของประชาชน จนในที่สุดต่อมา กลุ่ม/องค์กร ตลอดจนปัจเจกชน ที่ได้รวมตัวเคลื่อนไหวดำเนินกิจกรรมร่วมกันมาตั้งกิจกรรมโลกสดใสในบ้านเกิด จึงสามารถพัฒนาคลี่คลายตนเองไปสู่การก่อตั้งศูนย์ประสานงาน และคณะกรรมการสงขลาประชาคมขึ้นเพื่อทำหน้าที่ประสานงานเชื่อมโยง กลุ่ม/องค์กรต่างๆในพื้นที่จังหวัดสงขลาในการดำเนินกิจกรรมสาธารณะ

ผลการศึกษาจึงยืนยันในสมมุติฐานประการแรกได้ว่า "ขบวนการสงขลาประชาคม" " เกิดขึ้นภายใต้เงื่อนไขความเสื่อมโทรมของทรัพยากรธรรมชาติ และสิ่งแวดล้อม อันเป็นมาจากผลของการพัฒนาเศรษฐกิจสังคมของรัฐ ภายใต้แนวคิดด้วยความทันสมัย (Modernization) ผ่านแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับต่างๆ ที่ผ่านมา

สมมุติฐานประการที่สอง การเกิดขึ้นขบวนการดังกล่าวเป็นผลจากการโครงสร้างแบบรวมศูนย์อำนาจ (Centralization) ในการจัดการของรัฐ ทำให้เกิดความสัมพันธ์ทางอำนาจระหว่างรัฐกับประชาชนแบบโครงสร้างแนวตั้ง (Vertical Structure) ซึ่งรัฐผูกขาดในการทำหน้าที่เป็นผู้ให้หรือกระทำ (Actor) แต่เพียงผู้เดียว

ในประเด็นความสัมพันธ์ทางอำนาจระหว่างรัฐกับประชาชนจากการศึกษาผู้วิจัยพบว่า นักรัฐศาสตร์ที่ศึกษาในประเด็นนี้ส่วนใหญ่มีความเห็นว่า รัฐไทยค่อนข้างจะมีอำนาจรวมศูนย์ โดยเริ่มต้นจากการปฏิรูปการปกครองแผ่นดินในสมัยรัชกาลที่ 5 ที่ได้มีการรวมศูนย์อำนาจการคลังและการปกครองเข้าสู่ส่วนกลางตลอดจนการสร้างระบบราชการสมัยใหม่ แม้ว่าจะมีการเปลี่ยนแปลงการปกครองจากระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชมาเป็นระบอบประชาธิปไตยในปี พ.ศ. 2475 แต่หลังจากนั้นรัฐกลับได้ขยายบทบาทของตนเอง ในการดูแลสังคมออกไปทั่วด้าน ทั้งในด้านการพัฒนาเศรษฐกิจ การศึกษา แม้กระทั่งวัฒนธรรม รวมไปถึงการบริการสังคมในเรื่องต่างๆ ในขณะเดียวกัน แทนที่จะมีการกระจายอำนาจ รัฐกลับยิ่งขยายอำนาจแทรกซึมเข้าจนถึงในระดับหมู่บ้าน

การเกิดขึ้นและดำรงอยู่ของโครงสร้างอำนาจในลักษณะดังกล่าว ทำให้รัฐนำเอาเป้าหมายและความต้องการของรัฐไปผลิตซ้ำในส่วนต่างๆ ของสังคม (ชัยอนันต์ สมุทวณิช, 2540 : 37) ได้อย่างเบ็ดเสร็จเด็ดขาด ดังจะเห็นได้จากการนำความต้องการด้านการพัฒนาของรัฐไปผลิตซ้ำในสังคมผ่านแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ โดยไม่จำเป็นต้องเปิดโอกาสให้ประชาชนมีส่วนร่วมในการวางแผน หรือแม้แต่สอบถามความต้องการของประชาชน

โครงสร้างแบบรวมศูนย์อำนาจของรัฐ ได้แผ่ขยายครอบคลุมอย่างทั่วถึง โดยในพื้นที่จังหวัดสงขลานั้น รัฐได้นำความต้องการด้านการพัฒนาอุตสาหกรรมมาผลิตซ้ำ โดยกำหนดให้มีการปรับเปลี่ยนโครงสร้างทางเศรษฐกิจของจังหวัดสงขลาให้เป็นแหล่งงานอุตสาหกรรม การค้า การบริการ โดยเริ่มมีแนวคิดตั้งแต่แผนพัฒนาฉบับที่ 4 และได้มีการย้ำเน้นไว้อย่างชัดเจน ในแผนพัฒนาฉบับที่ 5 การส่งเสริมการพัฒนาอุตสาหกรรม ได้กรอบนโยบายหลักในการพัฒนาจังหวัดสงขลาสืบมาจนปัจจุบัน

อย่างไรก็ตาม การเติบโตและขยายตัวของโรงงานอุตสาหกรรมในพื้นที่จังหวัดสงขลา ตามแผนการส่งเสริมของรัฐ ก่อให้เกิดปัญหาที่เกี่ยวข้องและซับซ้อนมากกว่าในอดีตโดยเฉพาะปัญหาสิ่งแวดล้อม และปัญหาสังคม แต่โครงสร้างแบบรวมศูนย์อำนาจของรัฐ กลับไม่สามารถจัดการแก้ไขสิ่งที่เกิดขึ้นได้

เมื่อพิจารณาจากภาพรวม อาจกล่าวได้ว่าการก่อกำเนิดของสงขลาประชาคมนั้น อยู่ภายใต้บริบทโครงสร้างอำนาจรัฐแบบรวมศูนย์อำนาจ ที่รัฐผูกขาดการทำหน้าที่ในการบริหารจัดการไว้กับตนเองเพียงผู้เดียว อย่างไรก็ตาม เมื่อศึกษาลงไปในรายละเอียดในสภาพความเป็นจริงที่เกิดขึ้นในพื้นที่ พบว่า การเกิดขึ้นของสงขลาประชาคมนั้นมีลักษณะเฉพาะของตนเองส่วนหนึ่ง นั่นคือ เป็นการ

รวมตัวกันของกลุ่ม/องค์กรบนพื้นฐานของความพยายามที่จะพึ่งพาตนเอง แก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้นในท้องถิ่นด้วยตนเอง และไม่ได้ให้ความสำคัญกับอำนาจรัฐ ว่าเป็นเงื่อนไขที่จะต้องต่อต้าน หรือแม้แต่ต่อรองเพื่อให้ได้มาซึ่งผลประโยชน์ของกลุ่มหรือของสมาชิก แต่ไม่ได้ปฏิเสธความร่วมมือหรือการสนับสนุนจากรัฐ ทั้งนี้การร่วมมือจะต้องอยู่ภายใต้เงื่อนไขความเท่าเทียม ไม่ใช่การเข้ามาครอบงำหรือชี้นำทั้งในเชิงนโยบายและการปฏิบัติการ

ทั้งนี้อาจกล่าวได้ว่า เนื่องจากขบวนการดังกล่าวไม่มีความเชื่อมั่นตลอดจนไม่ศรัทธา ต่ออำนาจรัฐ และไม่เชื่อว่าในบริบทสังคมไทยมีเพียงรัฐเท่านั้น ที่จะแสดงตนเป็นผู้กระทำ (actor) ได้แต่เพียงผู้เดียว ประชาชนก็สามารถแสดงตนเป็นผู้กระทำได้ จึงแสดงออกโดยพยายาม แก้ไขปัญหาด้วยตนเอง ซึ่งสอดคล้องกับวิถีคิดต่อรัฐของคนภาคใต้ มีความเป็นเสรีชนสูง หยิ่งในศักดิ์ศรี พึ่งตนเองได้ ไม่ต้องการความช่วยเหลือจากรัฐ

จึงกล่าวโดยสรุปได้ว่า โครงสร้างแบบรวมศูนย์อำนาจ (centralization) ในการจัดการของรัฐไทย ซึ่งทำให้เกิดโครงสร้างความสัมพันธ์เชิงอำนาจระหว่างรัฐกับประชาชนในแนวดิ่ง (vertical structure) ซึ่งรัฐผูกขาดในการทำหน้าที่เป็นผู้กระทำ (actor) แต่เพียงผู้เดียวนั้น เป็นเงื่อนไขในการก่อเกิดของขบวนการสงขลาประชาคมเพียงบางส่วนเท่านั้น ทั้งนี้เนื่องจากการก่อตัวของขบวนการดังกล่าว ไม่ได้ให้ความสำคัญกับอำนาจรัฐ จึงไม่ได้มีลักษณะรวมตัวกันเพื่อต่อต้าน หรือเรียกร้อง ให้รัฐรวมถึงกลไกของรัฐ เป็นผู้เข้ามาแก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้นในท้องถิ่นให้ แต่เป็นการรวมตัวกันเพื่อแสดงตัวเป็น ผู้กระทำ (actor) ในการแก้ไขปัญหาของตนเอง การก่อเกิดของขบวนการดังกล่าวจึงไม่ให้ความสำคัญต่ออำนาจและการดำเนินการของรัฐมากนัก

สมมุติฐานประการสุดท้าย ภายใต้บริบทที่ดำรงอยู่ ขบวนการสงขลาประชาคมมีความเข้มแข็ง เนื่องจากนำแนวคิดประชาสังคมมาใช้ในการดำเนินงาน หรือขบวนการสงขลาประชาคมใช้แนวคิดดังกล่าวเพื่อเสริมสร้างความเข้มแข็งของตนเองให้มากขึ้น

ผลการศึกษาจากหลักฐานเอกสารอ้างอิงและแหล่งข้อมูลจากการสัมภาษณ์ ซึ่งผู้วิจัยใช้เป็นข้อมูลในการวิเคราะห์ถึงการทำงานของสงขลาประชาคม ผู้วิจัยได้ข้อค้นพบว่า

ขบวนการสงขลาประชาคมนั้นมีจุดเริ่มต้นในการก่อกำเนิดมาจากการที่ กลุ่ม/องค์กรประชาชน องค์กรพัฒนาเอกชน เคลื่อนไหวเชื่อมโยงรวมตัวกันดำเนินกิจกรรม มาตั้งแต่กิจกรรมโลกสดใสในบ้านเกิดซึ่งเริ่มต้นครั้งแรกในปี พ.ศ. 2534 และได้มีการดำเนินกิจกรรมร่วมกันมาจนสามารถ

พัฒนาคลี่คลายการดำเนินงานของตนเองตนเอง มาสู่การจัดตั้งศูนย์ประสานงานและคณะกรรมการประสานงานสงขลาประชาคมขึ้นอย่างเป็นทางการ

เมื่อพิจารณาถึงลักษณะโครงสร้าง และการดำเนินงานของกลุ่ม/องค์กรที่เคลื่อนไหวรวมตัวกันในกิจกรรมดังกล่าว พบว่า มีลักษณะที่สอดคล้องกับแนวคิดประชาสังคมในระดับหนึ่ง ดังจะเห็นได้จากเป็นการรวมตัวของกลุ่มคน และปัจเจกชน ที่หลากหลาย ไม่ได้มีเพียงชนชั้นใดชนชั้นหนึ่งเพียงชนชั้นเดียว และกลุ่มคนเหล่านี้มีอิสระที่จะเข้าออกจากขบวนการได้โดยเสรี ในส่วนการดำเนินกิจกรรม มีเป้าหมายอยู่ที่การสร้างพื้นที่สาธารณะ (public sphere) ในการทำงานของตนเอง โดยการระดมพลังของกลุ่ม/องค์กร ตลอดจนปัจเจกชนในพื้นที่ภาคประชาสังคม (civil society) ให้ตระหนักรู้ถึงปัญหาที่เกิดขึ้นและเข้ามามีส่วนร่วมรับผิดชอบ การดำเนินงานของสงขลาประชาคมนั้นเน้นการดำเนินกิจกรรมร่วมกันของกลุ่ม/องค์กร ตลอดจนปัจเจกชนในภาคประชาสังคม เพื่อนำไปสู่การสร้างสรรอัตลักษณ์หรือความเป็นตัวตนทางสังคมของสังคม (social identity) ในรูปแบบใหม่ จากในอดีตที่มีลักษณะเป็น "ประชาชน" (people) หรือ "ราษฎร" (subject) ที่มีความสัมพันธ์เชิงอำนาจกับรัฐ ในลักษณะ เป็นผู้เฝ้าฟังคำสั่งและปฏิบัติตามกฎหมายบ้านเมือง โดยไม่มีข้อโต้แย้งหรือแม้แต่ตั้งคำถามต่อนโยบายหรือการปฏิบัติงานของกลไกของรัฐ มาสู่ความเป็น "พลเมือง" (citizen) ซึ่งมีความกระตือรือร้นและเข้าร่วมกิจกรรมทางการเมืองในเชิงรุก

จะเห็นได้ว่าวิถีคิดและการดำเนินงานของขบวนการสงขลาประชาคมนั้น มีความสอดคล้องกับแนวคิดประชาสังคมมาตั้งแต่ต้น และกล่าวได้ว่าขบวนการดังกล่าว มีความเข้มแข็งในระดับหนึ่ง ดังจะเห็นได้จากการมีดำเนินกิจกรรมอย่างต่อเนื่อง และมีกลุ่ม/องค์กร ตลอดจนปัจเจกชนเข้าร่วมมากขึ้น โดยเฉพาะกิจกรรมโลกสดใสในบ้านเกิดที่ได้ดำเนินการต่อเนื่องมาตั้งแต่ ปี พ.ศ. 2534 มาถึงปี พ.ศ. 2540 ซึ่งมีจำนวนกลุ่ม/องค์กร เข้าร่วมงานเพิ่มมากขึ้น นอกจากนี้ ยังสามารถขยายประเด็นในการทำงานออกไปได้อย่างกว้างขวาง จากจุดเริ่มต้นในประเด็นปัญหาทะเลสาบ ไปสู่การอนุรักษ์ป่าต้นน้ำ กิจกรรมของชุมชนเมือง (สลัม) เป็นต้น

อย่างไรก็ตามการทำงานในช่วงเริ่มต้นของขบวนการดังกล่าว ยังไม่ได้มีการกล่าวถึงแนวคิดประชาสังคม สงขลาประชาคมเริ่มเรียนรู้แนวคิดประชาสังคมมากขึ้น เมื่อแนวคิดดังกล่าวเริ่มมีการก่อตัวขึ้นในสังคมไทยหลังเหตุการณ์เดือนพฤษภาคม พ.ศ. 2535 และได้มีการร่วมเรียนรู้แลกเปลี่ยนแนวคิดดังกล่าวจากการดำเนินกิจกรรมร่วมกับ กลุ่ม/องค์กรจากส่วนกลาง อาทิ บางกอกฟอรัม (Bangkok Forum) มูลนิธิ ฟรีดิช เนามัน เป็นต้น รวมไปถึงการร่วมเรียนรู้แลกเปลี่ยนระหว่างกลุ่ม/

องค์ที่ดำเนินงานร่วมกัน และแนวทาง"ประชารัฐ" ในแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 8

ผลจากการเรียนรู้แลกเปลี่ยนความคิดและประสบการณ์ในการทำงานดังกล่าว ทำให้ในระยะ เวลาต่อมา ในหมู่แกนนำสงขลาประชาคม และองค์/กรสมาชิก ได้เริ่มมีการพูดคุย และหยิบยืมแนว คิดดังกล่าวมาใช้ในการดำเนินงาน โดยเฉพาะนำแนวคิดดังกล่าวมาใช้ย้ำเน้น ในการระดมพลัง ประชาชนมากขึ้น (mobilization) และการขยายความสิ่งที่เรียกว่า "การเมือง" ให้กว้างไกลจากเดิม ไปสู่การเมืองที่สงขลาประชาคมเรียกว่า "การเมืองคือระบบชีวิตสาธารณะ" โดยการเชื่อมโยง ประเด็นปัญหาในทุกกรณี ไปสู่การเมืองในภาคพลเมือง ที่ประชาชนจะต้องมีความตื่นตัวในการเข้า มามีส่วนร่วมในเรื่องของบ้านเมือง เข้าร่วมกิจกรรมทางการเมืองในเชิงรุก เป็นต้น

การหยิบยืมแนวคิดประชาสังคมมาใช้ในการดำเนินงานนั้น ทำให้ สงขลาประชาคม มีความ เข้มแข็งมากขึ้น จนสามารถสร้างตำแหน่งแห่งที่ (position) ของตนเองได้อย่างชัดเจนในบริบทสังคม โดยการก่อตั้งศูนย์ประสานงานและคณะกรรมการประสานงานขึ้นได้ด้วยตนเอง นอกจากนี้ยัง สามารถทำให้ ขยายประเด็นในการดำเนินกิจกรรมออกไปได้มากขึ้น นอกจากประเด็นในด้านสิ่งแวดล้อม ที่ได้ดำเนินการมาอย่างต่อเนื่อง ยังสามารถขยายไปยังประเด็นทางสังคมอื่นๆ ไม่ว่าจะเป็น ประเด็นเด็กและเยาวชน ประเด็นการส่งเสริมด้านอาชีพเพื่อชุมชนพึ่งตนเอง ขณะเดียวกัน ยัง สามารถขยายพื้นที่ในการดำเนินกิจกรรมได้กว้างขวางมากขึ้น จากเดิมที่มีการดำเนินกิจกรรมเฉพาะ ในประเด็นปัญหาที่เกิดขึ้นในท้องถิ่น เช่น ปัญหาความเสื่อมโทรมของทะเลสาบสงขลา การอนุรักษ์ ป่าต้นน้ำและสายน้ำ ฯลฯ การนำแนวคิดประชาสังคมมาใช้ในการกระตุ้น/เสริมสร้างให้ประชาชนมี ความคิดในลักษณะการเป็น "พลเมือง" ทำให้การดำเนินงานของสงขลาประชาคมสามารถขยาย ประเด็นไปสู่การรณรงค์ในประเด็นปัญหาในระดับประเทศ ตัวอย่างเช่น การร่วมรณรงค์เรียกร้องรัฐ ธรรมนูญ ปี พ.ศ.2540 ซึ่งได้มีการก่อตั้งเป็นเครือข่าย "สมัชชาจังหวัดสงขลาเพื่อการปฏิรูปการเมือง" หรือในประเด็น สื่อภาคประชาชน และการติดตามมาตรา 40 แห่งรัฐธรรมนูญ พ.ศ. 2540 ซึ่งได้มีการ จัดตั้งเป็นเครือข่าย "กลุ่มสื่อท้องถิ่นเพื่อประชาสังคม" เป็นต้น

เพราะฉะนั้น ในสมมุติฐานประการที่สาม ผลการศึกษายืนยันว่า ขบวนการสงขลาประชาคม ใช้แนวคิดประชาสังคมเพื่อเสริมสร้างความเข้มแข็งให้กับตนเองมากขึ้น

ข้อเสนอแนะ

จากการศึกษาการดำเนินงานของขบวนการสงขลาประชาคม ผู้วิจัยได้รับทราบข้อวิพากษ์จากกลุ่ม/องค์กรที่ดำเนินงานในพื้นที่จังหวัดสงขลา ต่อ สงขลาประชาคมประการหนึ่งว่า การดำเนินงานของสงขลาประชาคมนั้น มีลักษณะเป็นตัวกลางในการสร้างเวทีในการนำเสนอข้อมูลสู่สาธารณะ ในหลายกรณีโดยเฉพาะกรณีที่มีความขัดแย้งรุนแรง เช่น ในกรณีท่อก๊าซไทย – มาเลเซีย สงขลาประชาคม ยังไม่ได้แสดงจุดยืนของตนเองที่ชัดเจนมากนัก ทั้งนี้อาจเป็นไปตามหลักการในการทำงานที่ให้อิสระแก่กลุ่ม/องค์กรสมาชิกในการตัดสินใจ หรืออาจเป็นไปตามที่แกนนำได้กล่าวไว้ว่า “สงขลาประชาคมมีคนที่มีความแตกต่างหลากหลาย ทั้งในด้านพื้นฐานและแนวคิดในการทำงาน จึงทำให้ต้องเคลื่อนไหวอย่างระมัดระวัง การที่รักษาความเป็นเวทีสาธารณะ หรือที่ๆจะดำรงความเห็นที่แตกต่างๆให้เดินไปพร้อมๆกันเป็นสิ่งที่ทำได้ยาก” (สิทธิศักดิ์ ตันมงคล, สัมภาษณ์, 24 พฤศจิกายน 2544)

การดำเนินการในลักษณะดังกล่าวไม่ใช่สิ่งที่เสียหาย เพราะในที่สุดแล้วการให้ข้อมูลข่าวสารที่ถูกต้อง หรือการให้ข้อมูลข่าวสารที่ไม่ได้รับการเปิดเผยจากรัฐ จะช่วยเสริมสร้างความคิด ตลอดจนกระตุ้นจิตสำนึกในการเข้าร่วมการดำเนินกิจกรรมสาธารณะของประชาชนได้เป็นอย่างดี แต่ในทัศนะของผู้วิจัย สงขลาประชาคมจะต้องพัฒนาในการแสดงจุดยืนต่อประเด็นสาธารณะต่างๆ เพื่อสร้างความชัดเจนของในท่าทีขององค์กรให้มากขึ้น เพื่อให้การเคลื่อนไหวมีทิศทางและน้ำหนักที่ชัดเจนมากขึ้น อันจะส่งผลต่อการยอมรับของภาคประชาชนได้กว้างขวางมากขึ้น

นอกจากนี้จากการศึกษาถึงการร่วมมือในการดำเนินงานของกลุ่ม/องค์กรในนามสงขลาประชาคม เมื่อตรวจสอบในรายละเอียด พบว่า การร่วมมือกันดำเนินกิจกรรมนั้น ยังอยู่ในระดับของความสัมพันธ์ส่วนบุคคลเป็นหลัก ยังไม่มีความชัดเจนมากนักของความร่วมมือในลักษณะกลุ่ม/องค์กรโดยตรง จึงควรพัฒนาในจุดนี้อย่างเร่งด่วน เพื่อให้การดำเนินกิจกรรมสามารถก้าวพ้นข้อจำกัดในลักษณะความสัมพันธ์ส่วนบุคคล ซึ่งจะทำให้สงขลาประชาคมมีความเข้มแข็งมากขึ้น

ข้อเสนอแนะดังกล่าวเป็นเพียงทัศนะส่วนตัวของผู้วิจัยเท่านั้น ไม่ได้หมายความว่า การดำเนินงานของสงขลาประชาคมที่ผ่านมาไม่ถูกต้อง ไม่ดีงาม เพราะการดำเนินกิจกรรมในหลายๆ กิจกรรมได้เป็นข้อพิสูจน์ที่ดีถึงความดีงามที่เกิดขึ้นในสังคม ข้อเสนอของผู้วิจัยเป็นไปด้วยความปรารถนาที่จะเห็น “สงขลาประชาคม” สามารถก้าวขึ้นมาเป็นองค์กร ที่มีความเข้มแข็ง สามารถดำเนินกิจกรรมสาธารณะทั้งในระดับท้องถิ่นและในระดับประเทศได้อย่างเข้มข้นและมีพลังต่อไปในอนาคต

อนึ่งการศึกษาเรื่องสงขลาประชาคมในครั้งนี้ เป็นเพียงการศึกษาในประเด็นการก่อเกิดของกลุ่ม/องค์กรนี้เป็นหลักเท่านั้น ซึ่งจะเป็นข้อมูลพื้นฐานให้กับผู้ที่สนใจทำการศึกษาในประเด็นอื่นๆต่อไป เช่น การดำเนินงานการเคลื่อนไหว ปัจจัยที่มีผลต่อความเข้มแข็งของกลุ่ม/องค์กร ความสัมพันธ์ระหว่างกลุ่มองค์กรสมาชิก ฯลฯ รวมทั้งการศึกษาขององค์กรประชาสังคมในพื้นที่อื่นๆ เพื่อค้นหาและพิสูจน์ การเติบโตและขยายตัวของแนวคิดประชาสังคมในบริบทของสังคมไทย ว่ามีลักษณะร่วมหรือต่างเช่นไร รวมทั้งสามารถนำมาใช้เป็นแนวทางในการแก้ไข/บรรเทาปัญหาได้มากน้อยเพียงใด นอกจากนี้จากการศึกษาพบว่า สื่อ โดยเฉพาะสื่อวิทยุในท้องถิ่น มีบทบาทสำคัญในการก่อกำเนิดของสงขลาประชาคม ดังนั้นจึงควรจะมีการศึกษาถึงบทบาทและความสำคัญของสื่อในการก่อกำเนิดและขยายตัวของพื้นที่ และ/หรือกลุ่มองค์กรประชาสังคม เพื่อใช้เป็นแนวทางในการส่งเสริมการเติบโตของแนวคิดดังกล่าวต่อไป